

1.maidagsrøða á Vaglinum 2019

Súni Selfoss, formaður í Starvsmannafelagnum

Góðu verkafólk, góðu áhoyrarar og góðu lurtarar.

Í dag er 1. mai. Altjóða stríðsdagur løntakaranna.

Í dag seta fakfeløgini orð á viðurskifti, sum vit halda hava týdning fyri lønmóttakararnar.

Prekariatið ger innrás!

Fyri nøkur árum síðani proklameraði ein kendur politikari, at *‘stættarstríðið er av’*.

Síðani tá havi eg eisini hoyrt fólk siga, at fakfeløgum hava vit ikki brúk fyri longur. *‘Tíðin er farin frá fakfeløgnum. Tit eru ómodernað. Avoldað. Barrikadurnar, sum fakfeløgini einaferð stíddust fyri at verja, eru burtur. Komið nú víðari!’*

Einki kundi verið meira skeivt enn at halda, at fakfeløgini hava útspælt sín leiklut í 2019.

Kanska er tað rætt, at tað gamla stættarsamfelagið ikki finst í tí líki, tað einaferð varð í gomlum døgum. Kanska er tað rætt, at børnini hjá arbeiðaraklassanum eru blivin akademikararnar og at tað í so máta ikki er meira at stríðast fyri.

Men farið ikki skeiv!

Fakfeløgini hava stórar uppgávur og avbjóðingar í dag. Ja, eg tori at siga: Størri enn nakrantíð. Tí arbeiðsmarknaðurin er broyttur og er blivin meira óútrokniligur, samansettur, kompleksur. Og í mangar mátar meira ótryggur, enn hann nakrantíð hevur verið.

Hesi seinastu árin hava vit á arbeiðsmarknaðinum fingið eitt nýtt hugtak,

sum gongur undir navninum: PRE-KARI-ATIÐ og mann tosar um PRE-KARI-SERING av arbeiðsmarknaðinum.

Prekariatið er ein samanrenning av tveimum orðum: Fyrri liðurin kemur av orðinum *precarius*, sum merkir ótrygt og nakað, ið tú hevur fingið av náði.

Seinni liðurin kemur av orðinum *proletariat*, sum var tað gamla orðið fyri tey ognarleysu, sum bert høvdu sína arbeiðsmegi at liva av.

Hetta hugtakið – PREKARIATIÐ - kom fram í 0-unum og verður í dag nýtt sum eitt hugtak fyri ein vaksandi starvsfólkaskara, og sum onkur eisini hevur kallað: *Teir nýggju dagleigararnir*, sum minna um teir gomlu dagleigararnar, sum stóðu og bíðaðu í pakkhúshurðini eftir lossingarkjansi hvønn morgun.

Teir nýggju dagleigararnir eru starvsfólk, sum ímóti sínum vilja áhaldandi sita í tíðaravmarkaðum og ótryggum størvum. Fólk, sum bert eru í sama starvi eina stutta tíð og sum liva eina ógvuliga óvissa tilveru, har rætturin til løn undir sjúku, barsilsløn, eftirløn og onnur løntakarakættindi ikki eru nøkur sjálvsfylgja. Tað eru ofta fólk, sum ikki tora at krevja sín rætt, tí tey allatíðina liva í einum tómrúmi í náði frá sínum arbeiðsgevara.

Prekariatið finst í øllum lögum í samfelagnum.

Tað eru tey ungu og tilflytararnir, sum royna at fóta sær á einum ófaklærdum arbeiðsmarknaði.

Tað eru útbúgvín fólk, sum ikki fáa fast starv, har framtíðin er sum eitt lottarí.

Og tað eru væl lærd fólk, sum áhaldandi vera sett í ótrygg verkætlanarstørv, men vildu ynskt nakað tryggari.

Tað verður kjakast um hvussu umfatandi prekariatið og tann sokallaða prekariseringin av arbeiðsmarknaðinum er, tí mørkini fyri hvat kemur undir prekariatið eru ikki eintýdd.

Vit hava heldur onga kanning av, í hvønn mun prekariatið hevur gjørt innrás í Føroyum. Tað er kortini uttanfyri diskussjón, at tann nýggi klassin av dagleigarum er eitt vaksandi vandamál, sum vit skulu taka í størsta ávara. Og eitt vandamál, sum vit longu síggja farvegin av í okkara dagliga arbeiði sum fakfelagsfólk.

Arbeidsmarknaðurin er ikki nakað statiskt fyrbrigdi. Hann broytist alla tíðina. Og tað merkir nýggjar avbjóðingar fyri starvsfólk og fyri fakfelagsrørsluna. Og **tað** er prekariseringin eitt gott dømi um. Eg havi verið virkin í fakfelagsarbeiði í mong ár, og eg kenni meg sannførdan um, at tað hevur ongantíð verið meira brúk fyri fakfeløgunum enn júst nú, tí greið tekin eru um, at arbeidsmarknaðurin er og fer at vera meira óútrokniligur og ótryggur enn nakrantíð.

Tað kann vera at tað gamla stættarstríðið er av, men stríðið fyri løntakarunum verður ongantíð avblást. Tær gomlu barrikadurnar eru heldur ikki burtur. Tær eru bara fluttar. Kampurin hjá fakfeløgunum hevur støðugt nýggjar frontar.

Kjarnumálini

Í ár er valár og í tí sambandið fer Starvsmannafelagið um nakrar vikur at kunngerða 6 kjarnumál. Tað eru mál, sum álitisfólkini og nevndin hava valt, tí tey hava týdning fyri lønmóttakararar og limirnar, og sum vit vilja hava politisku flokkarnar at taka støðu til.

Fleiri av hesum kjarnumálum snúgva seg júst um hvussu vit skulu takkla tann ótrygga og óútroknliga arbeiðsmarknaðin. Tey snúgva seg um prekariseringina, kundi man sagt.

Vit vilja til dømis hava politisku skipanina at taka støðu til, hvussu vit loysa trupulleikan við tí stóra hópnum av starvsfólki, sum arbeiðir niðursetta tíð og er í tíðaravmarkaðum størvum, **ímóti sínum vilja**. Hettar er eitt dømi um, hvat vit sum fakfeløg kunnu gera við tann áleikandi trupulleikan.

Eitt annað kjarnumál er, at fáa lögtingslógina um arbeiðsvikuna broytta, so at arbeiðsvikan, íroknað døgverðasteðgin, verður 37 tímar.

Tað fer framhandandi at bera til at semjast um eina styttri viku í sáttmálunum, men minstamarkið skal vera 37 tímar.

Hettar verður eitt framstig m.a. fyri barnafamiljunar.

Tað fer eisini at lætta arbeiðstrýstið í einum samfelag, har strongd er um at gerast ein fólkasjúka.

Samstundis verður 37 tíma arbeiðsvikan eisini ein partur av loysnini við teimum mongu starvsfólkunum í niðursettari tíð, sum við hesum nærkast fullari arbeiðsviku.

Eitt annað kjarnumál er at tryggja javnvágina millum arbeiðslív øðrumegin og frítíð og hvíld hinumegin. Tað vísir seg nevnliga, at frítíðin er komin undir press.

Nútímans tøkni og planlegging hava gjørt, at arbeiðsgevarin er farin at ota seg inn í frítíðina hjá fólki, uttan at tey fáa løn fyri hettar. Markið millum arbeiði og frítíð er kámað, og gera vit einki við tað, kann tað koma aftur um brekkur.

Alt hetta eru dømi um tiltøk, sum vit sum fakfeløg kunnu gera viðvíkjandi avbjóðingina við tí óútroknliga og ótrygga arbeiðsmarknaðinum.

Tann óskipaði arbeiðsmarknaðurin

Lítið er at ivast í, at arbeiðsgevarin, óansæð um hann er almennur ella privatur, stendur nógv sterkari enn fakfeløgini. Hettar kemst í størsta mun av samstarvinum, ella rættari sagt væntandi samstarvinum, millum fakfeløgini.

Samanhald gevur styrki, og sum fakfeløg mugu vit standa betri saman.

Vit mugu síggja í eyguni, at skulu vit standa okkum í mun til arbeiðsgevararnar, so gera vit tað ikki við at byrgja okkum inni í smáum kongaríkjum.

Vit mugu umhugsa móguleikan fyri einum føroyskum LO-líkandi felagsskapi, einum meginfelag, sum røkkur, ja hví ikki, tvørturum almenna og privata arbeiðsmarknaðin.

Javnán hoyrast søgur um **tann óskipaða arbeiðsmarknaðin**.

Tað eru t.d. søgur um starvsfólk, sum ikki fáa frítíðarløn ella skeiva løn. Starvsfólk, sum ikki fáa løn eftir sáttmála yvirhøvur.

Um arbeiðsgevarar, sum ráða fólk frá at fara í fakfelag. Og um útlenskar arbeiðsmenn og -kvinnur, sum arbeiða undir óvirðiligum korum.

Summar søgur eru váttadar, aðrar eru bara søgur.

Saman hava fakfeløgini tí sett eitt fólk, sum í nakrar mánaðir hevur kannað hvussu støðan er viðvíkjandi óskipaða arbeiðsmarknaðinum í Føroyum.

Kanningin er um at koma undir land, og longu nú kann eg avdúka so mikið, at føroyski arbeiðsmarknaðurin í mangar mátar hevur somu trupuleikar, at dragast við, sum eru kendir aðrastaðni.

583 útlendingar fingu arbeiðs- og uppihaldsloyvi í Føroyum í fjør. Tað er meira enn dupult so nógv sum fyri fimm árum síðani. Talan er í stóran mun um arbeiðsmegi til byggivinnuna. Til dømis er talið av rumenarum meira enn 10-faldað – frá 19 í 2014 til 192 í fjør.

Men hvussu taka vit okkum av hesum útlendingunum? Lógin sigur, at útlendingarnir skulu lønast smb. galdandi sáttmálum. Tað er næstan ómøguligt at fáa innlit í, men hettar verður kannað í løtuni.

Hava tey annars rímilig kor og hava tey atgongd til vanligar hentleikar, sum hita og internet? Tað verður kannað.

Ferðavinnan er í eksplosivum vøksti, og tosað verður um fleiri hundrað nýggj arbeiðspláss í komandi árum. Tí mugu vit tryggja okkum, at starvsfólk í tænaðstuvinnuni hava ordiligar sømdir.

Tað hava tey tíanverri ikki allastaðni.

Vit uppliva, at starvsfólk í hesari vinnuni verða undirlønt, verða snýtt fyri bæði eftirløn og frítíðarløn og hava vánaligar arbeiðsumstøður.

Í hesum sambandi skulu feløgini eisini tora at hyggja inneftir. Gera vit nokk fyri at fáa arbeiðsmegina skipaða?

Veit vanligi arbeiðstakarinn av, hvørjir fyrimunirnir eru við at vera limur í einum fakfelag?

Fyri nógv er limagjaldið bara ein súr skylda.

So kanska vit skulu duga betri at kunna um solidaritetin, um tryggingarnar og ikki minst um verjuna av starvsfólkum.

Við okkara felags átaki fáa vit fakfeløg varpa ljós á trupulleikar á arbeiðsmarknaðinum, sum vit vita, at eingin annar, allarminst arbeiðsgevarin, fer at gera fyri okkum.

Tað er soleiðis vit skulu arbeiða, og hettar samstarvið gevur eina ábending um tað stóru slagkraft, sum fakfeløgini høvdu havt, um tey gjørdu sum arbeiðsgevararnir – skipaðu okkum í eitt meginfelag.

Okkara kanning er samstundis enn eitt gott dømi um, hvussu fakfelagsrørslan kann gera nakað við eitt av teimum mongu aktuella frontunum hjá føroysku fakfelagsrørsluni Anno 2019.

Eitt mál, sum kanska eisini hevur ávíst samband við tað áðurnevndu prekariseringina á arbeiðsmarknaðinum.

Arbeidsmarknaðarlóggáva

Í fakfeløgnum stríðast vit fyri at varðveita vunnin rættindi. Vit stríðast fyri nýggjum rættindum, vit stríðast móti vitleysum privatiseringum, skerjing av verkfalsrættinum, samanleggingum og politiskari uppílegging.

Vit stríðast fyri tryggleikanum í okkara arbeiði, vit stríðast fyri heilsuni hjá hvørjum einstøkum løntakara og vit stríðast fyri, at starvsfólk kunnu fáa ein gerandisdag, sum hevur eina góða javnvág millum arbeiðslív, frítíð og hvíld.

Eitt, sum vit stríðast fyri er, at Føroyar fáa eina arbeidsmarkanaðarlóggávu, sum hóskar einum framkomnum samfelag.

Eg taki ikki munnin ov fullan um eg sigi, at tá ið umræður lóggávu, sum skal verja føroyska løntakaran, so eru Føroyar myndaliga sagt á miðaldarstigi.

Meðan løntakararnir í grannalondunum hava fingið ment rættindini á nógvum ymskum økjum, mugu vit í Føroyum framvegis liva við nøkrum fáum og ofta avoldaðum lógum.

Meðan tað gongur bæði skjótt og lætt at geva grønt ljós til at privatisera almennar stovnar, hóast starvsfólkaviðurskipti hanga í leysari luft, so hava teir útvið 30.000 løntakararnir í Føroyum fáar vinir í politisku skipanini, tá ið ræður um at tryggja teimum dagförd rættindi. Rættindi, sum vera sædd sum ein natúrlig sjálffylgja í okkara grannalondum.

Í dag 1. mai kann eg soleiðis staðfesta, at tað framvegis er ógvuliga ivasamt, um Føroyar – sum seinasta landið í Norðanlondum – loksins fáa eina so grundleggjandi lóg, sum lógarverju móti mismuni á arbeidsmarknaðinum.

Ikki minni enn triggjar ferðir hevur eitt uppskot verið í tinginum um eina slíka lóg, sum hevði verið eitt satt framprot fyri t.d. fólk við breki og hevði kunna forða fyri aldursdiskiminering. Og hóast tað hesaferð varð betri gjøgnumarbeitt og fyrireikað enn flestu uppskot munnu vera, so er í lýtuni ivasamt um tað ber á mál hesaferð.

Sum tað sær út, so verður hetta málið kanska millum tey, sum fella fyri tíðarfreistini, nú lögtingi skal hava 3 mánaðir summarfrí.

Um so er, at hetta málið fellur fyri tíðarfreistini, so vænti eg, at eg fari at skammast eitt sindur vegna mítt land, tá ið eg næstu ferð hitti mínar norðurlendsku starvsfelagaðar og skal fortelja teimum, at í Føroyum hava vit framvegis ikki fingið lógina móti mismuni á arbeiðsmarknaðinum, sum onnur lond hava havt í fleiri áratíggjur.

Tá tað snýr seg um løntakrarættindi, vísir tað seg altíð at vera óteljandi snávingarsteinar á politiska vegnum.

Bispur

Í dag er 1. mei, og hettar er dagurin, tá ið fakfeløgini eiga mikrofonina. Allar hinar dagarnar eiga politikararnir, og sunnu- og halgidagarnar eiga samkomuleiðarar og prestar.

Á jólum var tað sum vanligt føroya biskupur, sum fekk mikrofonina.

Tað er altíð ein fragd at lurta eftir Jógvan Fríðriksson. Hann hevur orðið í síni makt og fær okkum at lurta og hugsa. Og ofta eri eg samdur við bispi.

Tað var eg eisini í nógvum av tí, sum hann hevði at siga føroya fólki hendan jólaaftan 2018 í útvarpinum. Líka til hann kom til mítt egna arbeiðsøki, fakfelagsrørsluna. Tí mitt í allari jólastákanini, kom ein ordans lúsingur til øll fakfelagsfólk.

Eftir at hava hugleitt generelt um nærveru og kærleika, kemur bispur í samrøðuni inn á individualismuna í samfelagnum. Hann nevnir, at vit tosa bara um trupuleikar, sum eru inni í okkum sjálvum og ikki um samfelagsligar trupulleikar, sum vit fyrr hava gjørt.

Og so kemur tað, sum eitt skot av ljósum himli.

Eins og ferðafólkini í flogfari fáa boð um at spenna trygdarbelti áðrenn landing, ávarar bispur ‘fakfelagsbossarnar’, tí nú kemur nakað, sum teimum ikki hóvar at hoyra:

“Hugsa bara um fakfeløgini – hattar við solidaritetinum, fólk verða koyrd á arbeiðsplássum í dag – alt hattar er ein stór kreppa og eg spyrji, hvar eru fakfeløgini, hvar er solidariteturin hjá fakfeløgunum? Hann (*solidariteturin, mín viðmerking*) er ikki til, altso tað er mín meining!

Vóru millum annað orðini í bestu senditíð.

Hvussu biskupur kann fella ein so lemjandi og kategoriskan dóm yvir fakfeløgini, undar meg og helst fleiri ‘fakfelagsbossar’ við. Hvussu hann er komin fram til, at fakfeløgini ikki sýna solidaritet og ikki eru limunum til hjálpar, tá ið teir missa arbeiði, er mær ein gáta.

Tað krevur eitt vist innlit í málviðgerðina hjá fakfeløgnum, og mær kunnugt, hevur bispur ikki verið og kannað uppsagnarmál hjá Starvsmannafelagnum ella nøkrum øðrum fakfelag.

Og lat meg sláa fast við tíggjutummaseymi, at bispur fer grúliga skeivur.

Starvsfólkamál – og ikki minst uppsagnarmál – hava allar hægstu raðfesting í Starvsmannafelagnum, og er støðan tann sama hjá øllum øðrum fakfeløgum, eg kenni til.

Ein stórir partur av starvsfólkaorkuni hjá einum fakfelag fer júst til at ansa eftir, at limirnir ikki vera fyri órætti og óheimilaðum uppsagnum.

Uppsøgnum sleppa vit ikki undan. Men vit steðga uppsagnum, tá ið grundarlagið er skeivt.

Aðrar tíðir tryggja vit, at limirnir fáa tey rættindi, sum lóg og sáttmáli tilskila teimum.

Dugir arbeiðsgevarin ikki at síggja mun millum rætt og skeivt, fara málini til umboðsmannin ella dómsvalið.

Slíkt kemur ikki av sær sjálvum.

Tað krevur eitt fakfelag, sum er á varðhaldi.

Soleiðis skal tað vera í einum rættarsamfelag og á einum skipaðum arbeiðsmarknaði.

Tá ið arbeiðsgevarin hevur handað eina uppsøgn, eru tað vit í fakfeløgnum, sum mæta hesum menniskum andlit til andlits. Tað er svárt, tí ein uppsøgn er ofta ein persónlig lívskreppa.

Eg fari við hesum staðiliga at vísa aftur, at fakfeløg ikki eru til hjálpar og eru ósolidarisk, tá ið okkara limir missa arbeiði.

At tæna limunum í uppsagnarmálum er ein líka stór sjálvfylgja fyri okkum sum fakfelagsfólk, sum tað er at prestur møtur upp í kirkjuni til guðstænastuna hvønn sunnumorgun.

Tað er ein stór avbjóðing. Ein stór ábyrgd, og eitt arbeiði, sum fakfelagsfólk hvønn dag seta heiður og æru í at gera so væl sum yvirhøvur tilber.

Og lat ongan iva vera um hetta: Solidariteturin er sjálvur grundvøllurin, sum fakfeløgini standa á, og solidariteturin er altíð fyrst og fremst hjá okkara limum, sum vit, sum feløg, eru sett at tæna.

Endi

Í dag er 1. mei, altjóða stríðsdagur løntakaranna.

Í dag minnst vit tey, ið hava slóðað fyri.

Vit minnst tey, sum hava vunni okkum rættin til løn undir sjúku, barsilsrættindi, at halda feriu og aðrar ágóðar, sum vit ofta taka sum eina sjálffylgju.

Í dag minna vit hvønn annan á, at einki kemur av sær sjálvum. Vit minna hvønn annan á, hvussu umráðandi tað er at fylkjast og at gera manngarð um fakfeløgini og áhaldandi stríðið fyri vunnum rættindum.

Stríðið fyri lønmóttakarunum verður ongantíð avblást.

Tað fer ongantíð av móta.

Barrikadurnar, sum fakfeløgini einaferð stóðu á, eru ikki burtur. Tær eru kanska fluttar og vit hava fingið nýggjar barrikadur at verja.

Kampurnin hjá fakfeløgini finnur støðugt nýggj stríðsmót.

Og sum fakfelagsfólk eru vit til dystin fús!

Góðan 1. Maj.

Takk fyri!